

1844

LATVIJAS VALSTS ARHĪVS

Latvijas Zemnieku savienība.

Fonds № 1844.

Vēsturiskā izziņa.

Vēsturiskā izziņa

I

“Latvijas rītausmā šī partija ir jo aktīvi līdzdarbojusies Latvijas valstiskuma veidošanā, kļūstot par zemniecības ilgu un interešu galveno paudēju un aizstāvi. Zemnieku savienība aizvien ir atbalstījusi un veicinājusi mūsu tautas centienus pēc vienotības un saimnieciska un kultūras uzplaukuma, uzskatot agrāro dzīvesveidu par vienu no latviešu nacionālās identitātes veidošanas pamatsastāvdaļām. Atcerēsimies Zemnieku savienības ieguldījumu agrārās reformas realizācijā, nacionālās valūtas stabilizēšanā, bruņoto spēku nostiprināšanā, kā arī latviešu kultūras dzīves veicināšanā. Latviešu zemnieki ir šo zemi ne tikai rūpīgi kopuši, bet arī kaismīgi aizsargājuši un veidojuši to latviski skaistu.”¹ Šos vārdus par Latviešu Zemnieku savienību, ko Latvijas Zemnieku savienības biedri uzskata par savas partijas priekštecī šā gadsimta 20.- 30.gados, teicis Guntis Ulmanis, Latvijas prezidents, LZS Goda priekšsēdētājs.

1990.gada janvārī ar Latvijas Tautas frontes lauku komitejas atbalstu izveidojās zemnieku partijas dibināšanas iniciatīvas grupa. 21.janvārī² LTF mītnē notika šīs grupas sanāksme, kurā apstiprināja jaundibināmās zemnieku partijas politiskās tēzes- izstrādāt un īstenot Latvijā agrāro reformu, atjaunojot zemes privātīpašumu. 1990.gada aprīļa sākumā Rīgā dažādu Latvijas rajonu pārstāvju sapulce nolēma sasaukt LZS darbības atjaunošanas konferenci 1990.gada 5.jūlijā.³ Konference notika Latvijas Zinātņu akadēmijas ēkā. Tās svarīgākais lēmums bija: ”Atjaunot no 1990.gada 5.jūlija bijušās Latviešu Zemnieku savienības un citu Latvijas Republikas bijušo zemnieku partiju darbību, izveidojot vienotu Latvijas zemnieku politisko partiju, nosaucot to par Latvijas Zemnieku savienību.”⁴

1991.gada 16.februārī sanāca 1.LZS atjaunošanas kongress. Tajā pieņēma partijas programmu un statūtus. Statūtos bija formulēti galvenie uzdevumi: ”Aktīvi līdzdarboties zemniecības atjaunošanā, valsts un pašvaldību iestādēs aizstāvēt zemnieku un citu Latvijas Republikas pilsoņu politiskās, saimnieciskās, sociālās, kultūras prasības un intereses.”⁵ LZS programmā bija paredzēts, ka LZS “svarīgākais uzdevums ir panākt lauku kompleksu atdzimšanu un Latvijas Republikas atjaunošanu civilizētās pasaules valstu saimē.”⁶ Turpat bija uzsvērts arī, ka partija savu darbību ir atjaunojusi uz visu bijušo Latvijas Republikas zemnieku partiju bāzes. Par partijas priekšsēdētāju kļuva A.Berķis, par priekšsēdētāja pirmo vietnieku- P.Krūgaļauzs, vietnieku- J.Kinna.

Augstākā partijas lēmējinstītūcija ir LZS kongress, ko sasauc Centrālā padome (Rajonu organizācijas var sasaukt rajonu konferences. Nodaļas augstākā instītūcija ir biedru pilnsapulce). Zemnieku savienības kongress:

¹ Latvijas Zemnieku savienības vēsture: izcelsme, attīstība, mūsdienas/ H.Strods, S.Točs, K.Karulis, V.Klīve, A.Zunda.- Rīga: Preses nams, 1995.- 298 lpp.

² Turpat.- 177.lpp.

³ Turpat.- 178.lpp.

⁴ Turpat.

⁵ Turpat.- 182.lpp.

⁶ Turpat.

pieņem, groza un papildina Zemnieku savienības programmu un statūtus, pieņem lēmumus un rezolūcijas;
 izskata Centrālās valdes pārskatu un Centrālās revīzijas komisijas ziņojumu par iepriekšējo gadu;
 ievēlē Centrālās padomes priekšsēdētāju, viņa pirmo vietnieku un vietnieku, kuri vienlaikus ieņem šos amatus arī Centrālajā Valdē, un Centrālo revīzijas komisiju;
 apstiprina 10 Centrālās valdes biedrus, kurus ievēlē novadu delegātu sanāksmēs;
 ievēlē partijas preses izdevumu redaktorus;
 izskata sūdzības par padomi un valdi, kā arī par rajonu padomēm, valdēm un nodaļu valdēm;
 nosaka partijas turpmāko darbību;
 apstiprina Zemnieku savienības atribūtiku;
 nosaka biedru naudas apmērus;
 ievēlē Goda tiesas priekšsēdētāju un Goda padomes priekšsēdētāju.⁷

Kongresu starplaikā Zemnieku savienību vada Centrālā padome. Centrālā padome sastāv no padomes priekšsēdētāja, viņa pirmā vietnieka un vietnieka, kā arī rajonu padomju pārstāvjiem. Centrālās padomes sastāvā ir visi LZS Centrālās valdes biedri. Zemnieku savienības Centrālās valdes amatpersonas pilda tos pašus amatus arī Centrālajā padomē. Centrālā padome:
 raugās, kā tiek izpildītas statūtu prasības un kongresa lēmumi;
 meklē līdzekļus Zemnieku savienības izvirzīto mērķu sasniegšanai;
 pārrauga un pieņem gada pārskatus un budžetu, iesniedz par tiem ziņojumus kongresam;
 pēc Goda tiesas priekšsēdētāja ierosinājuma apstiprina Goda tiesas sastāvu;
 apstiprina Goda padomes sastāvu;
 apstiprina preses izdevumu redakcijas kolēģiju sastāvus.⁸

Centrālā valde ir pastāvīga Zemnieku savienības institūcija, kas vada un koordinē tās darbu. Centrālā valde:
 organizē kongresa, Centrālās padomes lēmumu un nolikumu izpildi;
 rīkojas ar Zemnieku savienības līdzekļiem un par to sniedz pārskatu Centrālajai padomei;
 meklē līdzekļus, lai pēc iespējas pilnīgāk sasniegtu statūtos noteiktos Zemnieku savienības mērķus;
 apstiprina nodaļu un rajonu izveidošanu un likvidēšanu;
 aizstāv Zemnieku savienības intereses tās attiecībās ar iestādēm un personām;
 pieņem darbā Zemnieku savienības štata darbiniekus;
 dod atļauju izgatavot Zemnieku savienības atribūtiku. Centrālajai valdei ir tiesības sasaukt Zemnieku savienības konferences.⁹

Centrālā revīzijas komisija kontrolē Zemnieku savienības programmas, statūtu un nolikumu ievērošanu, Centrālās padomes un Centrālās valdes finansiālo un saimniecisko darbību, veic partijas naudas un mantas revīziju un par to sniedz pārskatu kongresam.¹⁰

Atsevišķas partijas biedru nesaskaņas un savstarpējus apvainojumus var noskaidrot vai izšķirt Goda tiesa.

⁷ LVA, 1844.f., 1.apr., 1.l., 4.lp.
⁸ Turpat, 4.- 5.lp.
⁹ Turpat, 5.lp.
¹⁰ Turpat, 6.lp.

Goda padome sastāv no visu agrāko Latvijas Republikas zemnieku partiju vecbiedriem, kā arī personām, kurām ir bijuši vai ir īpaši nopelni Latvijas zemnieku politiskās un saimnieciskās kustības labā.

1992.gada 28.- 29.februārī LZS 2.kongresā tika precizēti LZS galvenie uzdevumi: "Modināt un stiprināt tautā pareizu atziņu par zemnieku nozīmi valstī un sabiedrībā, veicināt uz demokrātijas pamatiem balstītu politisko izpratni; aktīvi līdzdarboties zemniecības atjaunošanā."¹¹ Kongress paredzēja tā sauktās Latvijas Tautas Saeimas 1940.gada 22.jūlijā pieņemtās deklarācijas, kas zemi pasludināja par valsts īpašumu, atcelšanu, risināja jautājumus, kas saistīti ar lauku kreditēšanu. Kongress norādīja, ka vēlēšanu likums maksimāli jātuvina Latvijas pirmskara vēlēšanu likumam, tikai jāievieš 4% barjera, lai Saeimā neiekļūtu daudz mazu partiju. Kongress ievēlēja jaunu partijas vadību. Par priekšsēdētāju atkārtoti kļuva A.Berķis, par priekšsēdētāja pirmo vietnieku- J.Kinna, par vietniekiem- V.Grasis, A.Rozentāls.¹²

1993.gada LZS kongress pagāja 5.Saeimas vēlēšanu gaidās. Par galveno LZS lozungu 26.- 27.martā notikušajā kongresā A.Berķis izvirzīja Latvijas sakārtošanu. Galvenais notikums LZS 3.kongresā bija platformas apspriešana 5.Saeimas vēlēšanām. Tautsaimniecībā tika uzsvērtā privātpašuma prioritāte un ārvalstu ieguldījumu piesaistīšana. Par vienu no tuvākajiem uzdevumiem LZS izvirzīja Baltijas ekonomiskās telpas radīšanu. Kongress izteicās arī par sāktās agrārās reformas turpināšanu. Tika apstiprināts Zemnieku savienības kandidātu saraksts 5.Saeimas vēlēšanām un izdarīti kārtējie grozījumi LZS statūtos. Piemēram, 1.pantā tika uzsvērts, ka Latvijas Zemnieku savienība ir bijušo Latvijas Republikas zemnieku partiju tiesiskā mantiniece. Jaunu vadību un centrālo valdi kongress nolēma ievēlēt pēc vēlēšanām, ļaujot iepriekšējai aizvadīt 5.Saeimas vēlēšanu kampaņu.¹³

1993.gada 5.- 6.jūnijā notikušajās 5.Saeimas vēlēšanās LZS parlamentā ieguva 12 vietas no 100¹⁴ un izveidoja valdošo koalīciju ar apvienību "Latvijas ceļš". Koalīcija pastāvēja līdz 1994.gada jūlijam.

1993.gada 7.jūlijā notika Valsts prezidenta vēlēšanas, kurās balotējās trīs kandidāti. Par Valsts prezidentu otrajā kārtā ievēlēja LZS kandidātu Gunti Ulmani.

Drīz pēc Saeimas vēlēšanām un valdošās koalīcijas izveidošanās 1993.gada 6.augustā notika LZS 4.kongress, kurā ievēlēja jauno LZS vadību. Par priekšsēdētāju tika ievēlēts A.Berķis, par priekšsēdētāja pirmo vietnieku- Z.Tomiņš, par vietnieku- I.Bārdiņš. Vadoties no Eiropas valstu politiskās pieredzes, tika nolemts ieviest sekretāra posteni. Šajā amatā tika ievēlēts A.Zunda. LZS sekretāra pienākumos ietilpa biroja vadīšana, centrālās valdes un padomes sēžu sagatavošana, frakcijas un valdes sadarbības koordinācija. LZS sekretāra uzdevums bija organizatoriskais darbs, darbs ar vietējām nodaļām, rajonu un novadu struktūrām.¹⁵

Par LZS Goda priekšsēdētāju vienbalsīgi tika ievēlēts Valsts prezidents G.Ulmanis.

1994.gada 25.- 26.martā tika sasaukts Zemnieku savienības 5.kongress. Par LZS priekšsēdētāju ievēlēja A.Rozentālu, par priekšsēdētāja pirmo vietnieku- I.Bārdiņu, par vietnieku- Z.Tomiņu. LZS sekretāra amatā palika A.Zunda. Mainījās

¹¹ Latvijas Zemnieku savienības vēsture: izcelsme, attīstība, mūsdienas/ H.Strods, S.Točs, K.Karulis, V.Klīve, A.Zunda.- Rīga: Preses nams, 1995.- 186.lpp.

¹² Turpat.- 186.- 187.lpp.

¹³ Turpat.- 188.- 191.lpp.

¹⁴ Turpat.- 195.lpp.

¹⁵ Turpat.- 203., 204.lpp.

centrālās revīzijas komisijas vadība- I.Šķibeļa vietā, kurš šo amatu ieņēma no komisijas dibināšanas brīža, tika ievēlēts A.Jansons. Galvenie apskatāmie jautājumi bija priekšā stāvošās pašvaldību vēlēšanas un iekšējā tirgus aizsardzība. Vēlēšanu jautājumā LZS aizstāvēja lielāku pašvaldību patstāvību. Tirgus jautājumā LZS nolēma aicināt Ministru prezidentu V.Birkavu uz laiku pārtraukt to lauksaimniecības produktu ievešanu, kurus var ražot tepat Latvijā, atsākot to tikai tad, kad būs noteikta pārtikas preču importēšanas kārtība.¹⁶

Pēc aiziešanas no valdošās koalīcijas 1994.gada vasarā LZS kopā ar LNNK, "Tēvzemei un brīvībai" un LKDS piedalījās jaunas politiskas apvienības- Nacionālā bloka- izveidošanā, bet gada nogalē sākās jaunas Zemnieku savienības programmas izstrāde. Zemnieku savienība definēja sevi par centrisku spēku, kas aizstāv latviešu tautas nacionālās identitātes un lauku dzīves veida saglabāšanu, tautsaimniecības ātrāku rekonstrukciju un stabilizāciju, privātīpašuma neaizskaramību, harmonisku lauku un pilsētas attīstību un zemes reformas ātrāku pabeigšanu.¹⁷

1995.gada 17.- 18.februārī Bulduros notika Zemnieku savienības 6.kongress. Programmas ievadā tika uzsvērts, ka Zemnieku savienības darbība Latvijā atjaunota uz agrāko Latvijas Republikas agrāro partiju bāzes. Programmas pirmajā daļā LZS pirmajā vietā izvirzīja cilvēku un viņa intereses. Programma bija paredzēta 10- 15 gadiem. Ziņojumu par LZS stratēģiju 6.Saeimas vēlēšanām izklāstīja J.Kinna. Uzsvāru bija plānots likt nevis uz sabiedrībā pazīstamiem cilvēkiem, bet katrā rajonā pazīstamiem vietējiem cilvēkiem. Tika pārvēlēta arī Zemnieku savienības vadība. Par LZS priekšsēdētāju atkārtoti tika ievēlēts A.Rozentāls. Par viņa vietniekiem kļuva I.Bārdiņš un J.Kinna, bet par LZS sekretāru atkārtoti ievēlēja A.Zundu. Centrālo revīzijas komisiju vadīt uzticēja A.Grundulim.¹⁸

1995.gada 8.jūlijā, Bulduros notika LZS 7.kongress ar koalīcijas partneru- Latvijas Kristīgo demokrātu savienības un Latgales Demokrātiskās partijas piedalīšanos. Kongresā apstiprināja koalīcijas partneru priekšvēlēšanu programmu, kā arī izvirzīja delegātus 6.Saeimas vēlēšanām. Centrālās valdes priekšsēdētājs A.Rozentāls savā uzrunā kongresam par galveno uzdevumu 6.Saeimā minēja pašvaldību reformas un tiesu reformas veikšanas nepieciešamību.¹⁹

1996.gada 26.janvārī Rīgā notika Zemnieku savienības 8.kongress. Viens no galvenajiem jautājumiem tajā bija LZS neveiksmīgie sestās Saeimas vēlēšanu rezultāti. Kā iemesls neveiksmei tika minēta gan citu politisko spēku pirmsvēlēšanu aģitācija pret Zemnieku savienību, attēlojot LZS kā "lauku grāvēju",²⁰ gan vēlēšanu kampaņas neveiksmīga organizēšana un vājā LZS vadības un valdes saite ar rajonu un pagastu organizācijām.²¹ Neizdevās nostabilizēt arī savu elektorātu.²² Tika izdarīti statūtu labojumi. Latvijas Zemnieku savienību pasludināja par Latviešu Zemnieku savienības un citu bijušo Latvijas Republikas zemnieku partiju pēcteci.²³

Latvijas Zemnieku savienības biedres 90.gadu vidū nodibināja LZS Sieviešu organizāciju, kuru sauc arī par LZS Sieviešu (Dāmu) komiteju un Sieviešu padomi un kura nodarbojas ar dažādiem sievietes atbalstam veltītiem jautājumiem. Organizācija

¹⁶ Latvijas Zemnieku savienības vēsture: izcelsme, attīstība, mūsdienas/ H.Strods, S.Točs, K.Karulis, V.Klīve, A.Zunda.- Rīga: Preses nams, 1995.- 206.lpp.
¹⁷ Turpat.- 211.lpp.
¹⁸ Turpat.- 213.- 215.lpp.
¹⁹ LVA, 1844.f., 1.apr., 12.l., 17.lp.
²⁰ Turpat, 13.l., 6.lp.
²¹ Turpat, 14.lp.
²² Turpat, 15.lp.
²³ Turpat, 50.lp.

pakārtota LZS, un tai ir piešķirtas nodaļa s tiesības. Bez tam LZS biedri piedalās dažādu sabiedrisko organizāciju darbā, piemēram, sabiedriski saimnieciskajā organizācijā Latvijas Zemnieku federācija (LZF), kuras pirmie biedri jau var lepoties ar gandrīz desmit gadu lielu stāžu organizācijā. Tā kā LZF ir patstāvīga sabiedriska organizācija, un ar to jau ir sāktas sarunas par LZF fonda izveidošanu Latvijas Valsts arhīvā, LZF dokumenti Latvijas Zemnieku savienības fondā netika iekļauti un, tikko tiks izveidots LZF fonds tiks izveidots, tie tiks nodoti LZF fondam.

II

Laikā no 1993.gada oktobra līdz 1996.gada februārim Latvijas Valsts arhīvā tika nodoti glabāšanā Latvijas Zemnieku savienības dokumenti (akts Nr. 1/111, līgumi: 2/25, 3/26, 4/91, 5/17). 1997.gada novembrī un decembrī tika veikta dokumentu aprakstīšana: vērtības ekspertīze, lietu formēšana un sastādīts izveidoto lietu apraksts. Darba rezultātā tika izveidots pastāvīgi glabājamo lietu apraksts Nr.1 ar 69 lietām, pastāvīgi glabājamo lietu apraksts Nr.2 ar 5 lietām, kurās ievietoti skaņieraksti ar LZS 6.kongresa 1995.gada 17.februārī Bulduros stenogrammām, un īslaicīgi glabājamo lietu apraksts Nr.2 ar 5 lietām, kurā atrodas pastāvīgi glabājamo lietu apraksta dokumentu kopijas, otrie un trešie eksemplāri. Latvijas Valsts arhīva lasītavas bibliotēkai atdota kopā ar LZS dokumentiem nodotā autoru kolektīva grāmata "Latvijas Zemnieku savienības vēsture: izcelsme, attīstība, mūsdienas". Lietu sistematizācija 1.aprakstā veikta pēc shēmas:

I LZS dokumenti:

- 1.Latvijas Zemnieku savienības statūti, programma, to projekti un nolikums "Par kandidātu sarakstu izveidošanas kārtību Saeimas vēlēšanām",
- 2.LZS kongresu materiāli,
- 3.LZS Centrālās padomes sēžu protokoli ar pielikumiem,
- 4.LZS Centrālās valdes sēžu protokoli ar pielikumiem,
- 5.LZS saimnieciskās darbības dokumenti,
- 6.Darbinieku darba līgumi,
- 7.LZS komisiju dokumenti,
- 8.LZS sarakste,
- 9.LZS rajonu organizāciju dokumenti
- 10.Dažādi LZS dokumenti (LZS gatavošanās Latvijas Republikas 5.Saeimas vēlēšanām dokumenti, LZS kopsadarbības projekti ar Zviedrijas Centra partiju, lietvedības dokumentu paraugi u.c.),
- 11.LZS Sieviešu (Dāmu) komitejas dokumenti (kongresa darba kārtība, sekretariāta, Balsu skaitīšanas un Redakcijas komisijas saraksts, Sieviešu padomes statūti un programma u.c.),
- 12.LZS un tās rajonu organizāciju preses izdevumi,
- 13.Fotogrāfijas, LZS izdotie plakāti.

II J.Miķelsona LZS iesniegtā kompjūterizētas darba biržas "Lauki- pilsēta-lauki" koncepcija.

Lietas aprakstā sakārtotas pēc nomināli hronoloģiskā principa. Aprakstam sastādīta vēsturiskā izziņa.

Vēsturisko izziņu sastādīja

Nevalstisko organizāciju un privātuzņēmumu dokumentu daļas vecākais referents

D.Āzens

Sini lietā 5 (piecas)

..... numurētes lapas

«29.».....jūnijā..... 1998 g.

L V A arhivists; Trbule